

دو غزل چاپ نشده به یاد سه‌مین سال پرویز گلچین معانی

خاموشی «استاد احمد گلچین معانی»

۱۶۵

زنده یاد احمد گلچین معانی پژوهشگر برجسته و شاعر نامدار معاصر در هجدهم دی ماه سال ۱۲۹۵ خورشیدی در تهران دیده به جهان گشود و در شانزدهم اردیبهشت ماه ۱۳۷۹ خورشیدی، پس از ۸۴ سال زندگی پربار ادبی در شهر مشهد چشم از جهان فرو بست و در کنار آرامگاه سخن‌سرای نامی ایران حکیم ابوالقاسم فردوسی به بستر خاک آرمید.

از استاد گلچین معانی بیش از ۳۰ جلد کتاب و افزون از یکصد مقاله علمی و تحقیقی و هم‌چنین کلیاتی بالغ برده هزار بیت در انواع صنایع شعری بجای مانده است.^۱

اغلب آثار گلچین معانی را دانش‌پژوهان و محققان رشته‌های تاریخ و ادبیات، علی‌الخصوص ایران‌شناسان و هندشناسان، به عنوان مراجع معتبر و منابع موثق در مراکز آموزش عالی و محافل علمی و ادبی مورد مطالعه و مذاقه قرار می‌دهند و در تحقیقات خود به منابع استفاده شده از ایشان استناد می‌کنند.

شایان ذکر است پروفیسور نذیر احمد و دکتر محمد اسلم‌خان که از ایران‌شناسان و دانشمندان بنام هندوستان به شمار می‌روند، گلچین معانی را به عنوان بزرگترین هندشناس عصر حاضر معرفی نموده‌اند و مقام علمی و ادبی او را طی مقالاتی به زبان‌های فارسی و اردو بسیار ستوده‌اند.^۲

● زنده‌یاد احمد گلچین معانی در ۶۶ سالگی (عکس از پرویز گلچین معانی)

آثار عمده گلچین معانی به قرار زیر است:

الف = تصنیفات:

۱ - مجموعه اشعار عصری: این مجموعه که بالغ بر پنج هزار بیت می‌شود شامل فکاهیات و اشعار انتقادی و سیاسی گلچین است و از سال ۱۳۱۰ تا سال ۱۳۳۲ در روزنامه‌ها، هفته‌نامه‌ها و مجلات مختلف از قبیل: بابا شمل - توفیق - افق - بهرام - دیده بان - ملانصرالدین - قیام ایران - مرد امروز - تهران مصور - امید - علی بابا - خبردار - صدای ایران و... و با امضاهای مستعار: ۱. گ، نوچه، هالو، لجنابز، بچه مکتبی، سارق دیوان، سیمرخ، شیخک، گل آقا، اشعرالممالک و... چاپ شده است.

۲ - کلیات گلچین که بالغ بر شش هزار بیت می‌شود و منتخبی از آن‌ها با عنوان «دیوان گلچین» در سال ۱۳۶۲ منتشر شده است.

ب = در زمینه تألیف و تحقیق:

۱ - گلزار معانی ۲ - کاروان هند (دو مجلد) ۳ - فرهنگ دیوان صائب (دو مجلد) ۴ - مکتب وقوع در شعر فارسی ۵ - شهر آشوب در شعر فارسی ۶ - تذکره پیمانہ ۷ - گلشن راز و شروح مختلف آن ۸ - شرح «دییاجه انیس الارواح» در موسیقی ۹ - مضامین مشترک در شعر فارسی ۱۰ - تاریخ تذکره‌های فارسی (دو مجلد) ۱۱ - تحفه گلچین ۱۲ - تکمله امثال و حکم دهخدا ۱۳ - شهر آشوب (تحریر ثانی)

ج = در زمینه تصحیح و تحشیه متون:

- ۱ - لطایف الطرایف ۲ - تذکره میخانه ۳ - تذکره یخچالیّه ۴ - تذکره منظوم رشحه ۵ - تاریخ ملازاده در ذکر مزارات بخارا ۶ - کنوز الاسرار و رموز الاحرار (سوانح غزالی) ۷ - آتشکده آقا صادق تفرشی و مثنوی آذر ۸ - رساله در بیان کاغذ و مرکب و رنگهای الوان

د = در زمینه کتاب‌شناسی و معرفی نسخه‌های خطی:

- ۱ - فهرست مجموعه‌های خطی کتابخانه ملی ملک (تا سال ۱۳۳۸)
- ۲ - فهرست مجموعه‌های خطی کتابخانه مجلس (تا سال ۱۳۴۲)
- ۳ - فهرست مجموعه‌های خطی کتابخانه آستان قدس رضوی (تا سال ۱۳۵۸) - جلد‌های: هفتم، هشتم، نهم و سیزدهم و جمعاً پنج جلد شامل: تاریخ، ادبیات، علوم ریاضی و فرهنگنامه‌هاست.
- ۴ - فهرست قسمتی از کتب خطی مرحوم عبدالحسین بیات.
- ۵ - راهنمای گنجینه قرآن.
- ۶ - الأيضاح عن اصول صناعة المساح.

براستی که احمد گلچین معانی با خلق آثار ابتکاری و بعضاً منحصر بفرد خویش چونان: کاروان هند، مکتب وقوع در شعر فارسی، گلزار معانی، شهر آشوب در شعر فارسی، تاریخ تذکره‌های فارسی و... موجب شگفتی اغلب محققان و صاحب‌نظران گردیده است و به درستی که دانش پژوهان و ایران‌شناسان را از وابستگی و نیازمندی به منابع و مآخذ محققان خارجی همچون نیکلسون انگلیسی، برتلس روسی و... بی‌نیاز فرمود.

او با تلاش‌های بی‌وقفه در طی حیات پربارش بسیاری از اشتباهات مورخان و تذکره‌نویسان گذشته را برطرف ساخت و بدینسان اختلاف نظرها و ناشناخته‌های زیادی را که از قرن‌ها پیش بلا تکلیف مانده بود، با اطمینان خاطر و اعتقاد کامل تثبیت و حجّت فرمود و بدینترتیب خدمت بزرگی به تاریخ ادبیات ایران نمود.

در خاتمه دو غزل چاپ نشده او را به مناسبت سومین سال خاموشی‌اش تقدیم ادب دوستان و دوستدارانش می‌نماید.

روانش شاد و راهش پر رهرو باد

پرویز گلچین معانی

۱- برای اطلاع بیشتر از شرح زندگی و آثار بجای مانده گلچین معانی رجوع کنید به: مقاله اینجانب در روزنامه اطلاعات مورخ ۸۰/۲/۲۰ به شماره مسلسل ۲۲۱۹۳ و همان روزنامه مورخ ۸۰/۲/۲۷ به شماره مسلسل ۲۲۱۹۸ در صفحه وادی ادب تحت عنوان: «به بهانه نخستین سالیاد استاد احمد گلچین معانی»
 ۲- رک: مقاله پروفسور نذیر احمد ترجمه دکتر محمد اسلم خان با مقدمه آقای سیدباقر ابطحی، روزنامه اطلاعات، ۲۲ اردیبهشت ۱۳۷۹، شماره مسلسل ۲۱۹۰۷ تحت عنوان: «احمد گلچین معانی بزرگترین هندشناس معاصر»

بلای پیری

از جان و جهان گشته دلم سیر زپیری
 چون خانه ویران به سراپای وجودم
 پایم نرود پیش به طئی قدمی چند
 بر من بنمایید خدا را، که توان رست
 بسینی پس هفتاد اگر طفل مزاجم
 از یاد برفت آنچه که آموخته بودم
 بر لغزش من خرده مگیرید، که باشد
 بودی همه عمر آنکه به تکریم سزاوار
 گلچین چه نشاطی دهم شور جوانان؟
 بنگر که چها میکشد این پیر زپیری
 جایی نبود در خور تعمیر زپیری
 گویی شده‌ام بسته زنجیر زپیری
 بی ترک تن و جان به چه تدبیر زپیری
 زآنست که مویم شده چون شیر زپیری
 تا چند کشم خجالت و تشویر زپیری
 تقصیر زپیری همه، تقصیر زپیری
 اکنون شده مستوجب تحقیر زپیری
 زینگونه که غمگینم و دلگیر زپیری
 مشهد، ۱۳۶۶/۱/۲۸

۱۶۸

سر در هوا

ما را نصیب اگر بود، از عقل و رای بهتر
 در این قمارخانه، تا دست باخت با ماست
 با آنکه دل نسبتیم، بر زال زشت دنیا
 ای مرد بشنو از من، الفت مَبند با زن
 ما در سیاه چالیم، عنقا به قله قاف
 ملک وجود ما را، تا عشق کرده تسخیر
 در پیش پا ندیدن، معذور دار ما را
 گو ای طبیب دردم، درمان من چه باشد؟
 گلچین زناله زار، منع دلم چه حاصل؟
 کسی بازمانده بودیم، از کارهای بهتر؟
 بیهوده از چه گردیم، دنبال پای بهتر؟
 از بسخت بدندیدیم، یک دلربای بهتر
 ور طالب بلایی، باری بلای بهتر
 بنگر که تا کدامیم، در انزوای بهتر؟
 دل از جنون ندیدست، فرمانروای بهتر
 سر در هوا ندارد، در سر هوای بهتر
 گر غیر سازگاری، دانی دوای بهتر
 کز این نی شکسته، ناید نوای بهتر
 مشهد، ۱۳۶۶/۳/۱۷